

CSÓR TAMÁS,

KIRÁLYI FŐAJTÓNÁLLÓ, LIPTÓI ÉS KORÖSI FŐISPÁN, CSÓKAKŐI,
GESZTESI ÉS Ó-BUDAI VÁRNAGY.

(1330—1360.)

Esztergam ¹⁾ szabad királyi város az Árpád-házi királyok alatt s az Anjoukor elején is még Magyarország első, leggazdagabb és legpompásabb városa volt.

Történetén kívül ²⁾ tanuskodik erről öttornyos cimere, a legdíszesebb az ország városainak cimerei közt. Birája és esküttjeinek néha napján nagyobb fele grófi címet viselő férfiak valának. Templomai, intézetei, királyi, érseki palotái s egyéb épületei emléke is letűnt nagyságáról tesz bizonyosságot.

Legszebb magánépülete a Zenia palotája volt. E palota építője, vagy csak egykori tulajdonosa volt-e Zenia (Xenia) asszony? Vajh ki ő és hol vagyon hazája? Megoldatlan kérdések. Ellenben csaknem bizonyos, hogy már a tatárjárás előtt főállott, s oly jól megvala építve e palota, hogy a tatárok se bírták hamarosan lerombolni, mert elvonulásuk után, már 1243-ban van róla emlékezés. ³⁾ Volt osz-

¹⁾ És nem Esztergom. Eltekintve attól, hogy e város nevének végső szóttagját a Garam szónak összevonásából származtatják némelyek, a legrégebb időktől, a Margit legendától fogva Pázmány Péteren át leggondosabb íróink mindig Esztergamot irtak, mint ezt a történelmi szótár, remélhető, meg fogja mutatni. Csak, mióta a török idők után Esztergam német és tót ajku lakosokkal gyarapodott, kezdték sűrűbben Esztergomnak is írni.

²⁾ L. Arnoldus, Chronicon Slaur. I. 2. IV. 8.

³⁾ Knauz, Monum. I. 354. de dato 1243. aug. 20. említettik a Zenia palotáját, mint amely közel állott az esztergami káptalan azon kőházához és kúriájához, mely az esztergami vásártér szomszédságában, a sz. Lőrinc templom felé fekszik, s ettől csak egy köz által van elválasztva.

lopos loggiája (deambulatorium¹⁾), több melléképülete és udvara feküdt pedig a kis Dunā és a vásártér közt a Szent-Lőrinc-utcától, vagyis a mostani halvásártól fölfelé — a majki prémontrétiék telkeig, melynek hol voltát azonban ma már meghatározni nem tudjuk.²⁾

Egy ideig, vagyis az ezerkétszázhetvenes évekig a Zenia palotája nagy úré, híres férfiúé: a Csák nemzetségéből eredett Pós fia Ujlaki Ugrin grófé, ekkor IV. László, később Károly-Róbert király tárnokmestereé volt, kitől azonban két módon is mások kezére került. Elsőben 1273-ban a Valter grófnak, ekkor Komárom vármegye ispánjának, aztán budavári bírónak jutott birtokába azon negyven átalag bor és 20—25 márka finom ezüst árában, melyekkel Ugrin tárnokmester Valter grófnak tartozott. IV. László király ítélte oda neki e palotát, melyet Ugrintól, elkövetett hűtlensége és felségsértése miatt vett el. Valter grófot a palota birtokába az esztergami káptalan igtatta be. Utóbb (1279) azonban Ujlaki Csák Ugrin ugyane palotát átengedte magának az esztergami káptalannak azon kétszáz márka finom ezüst értékében, mely összeget a László bán fia, Mihály esztergami választott érsek helyett hogy megfizeti, magára vállalta.³⁾

Ebből természetesen pör támadt az esztergami káptalan és Valter gróf ivadéka közt, melyet III. Endre király úgy döntött el, hogy a palotát Valter gróf fiának ítélte oda. (1300.⁴⁾ Hanem ez ítélet sem vetett véget a pörösködésnek. Megújult az és hosszan folyt, mely idő alatt I. Károly király gondviselése alatt állott a per tárgya, ki azt elvégre bizonyos István grófnak, esztergami polgárnak adta hű szolgálatai jutalmán felül azért is, mert ez István rokonságot tartott Valterékkal, kik neki ötven márkával tartoztak. Egy évvel később (1331.

¹⁾ Árpádkori új Okm. t. X. 143.

²⁾ Legpontosabb helyrajzát adja Guareinoi Miklós, pápai közjegyző. 1279-ben: „Palacium . . . in ciuitate Strigoniensi super locum fori, cum omnibus domibus, curiis cosamentis, fundis ac areis, cui a parte septemtrionali quidam strictus vicus coheret, per quem descenditur usque ad flumen parvi Danubii, et postmodum iuxta eundem Danubium paruum protenduntur termini usque ad domum Laurencii sutoris sitam in area monasterii de Moyk, premonstratensis ordinis (másutt: usque ad domum Petri, dicti Calui, albergatoris = vendéglős), et sic reuertuntur termini et limitaciones usque ad magnam plateam fori, et sic reuertuntur iterum ad strictum vicum, de quo superius.“ (K n a u z, Monum. II. 93. 96.)

³⁾ K n a u z, II, 25. 93.

⁴⁾ U. o. II. 478.

julius 13.) e jogos és tényleges birtokos, tudniillik István gróf, minden atyjafia megegyeztetével s az esztergami káptalan ellenmondása nélkül eladta a palotát Csór Péter fiának, Tamás mesternek száz márká részben cseh garasért, részben bécsi denárért.¹⁾

Igy jutott a Zenia asszony palotája, rövid időn bérház, hősünkre, ki ez esztergami új birtokát újabb vásárlásokkal bővítette ki. Megvette, ugyanis, Kurta Kapó Andrásnak, nemkülönbén bizonyos Erzsébet nevű asszonynak házaikat, melyek kuriája a Zenia-palota szomszédságában feküdtek. Nem épen nagy fekvőségek valának ezek: az egyik háznak hossza tizenhét, a másiké harminc rőf volt, mert Esztergamban akkor a házakat, csak úgy mint a posztót, rőffel mérték.²⁾ Nem is nagy áron vette meg azokat, az egyikért is, a másikért is tiz-tiz kereskedelmi márkánál többet nem adván.

Mind e házait aztán bérbe adta Tamás úr Hanusz nevű tekintélyes esztergami polgárnak, a városi tanács eskütt tagjának, ki huszonhárom átalag borért ötven márkával, kész pénzben tiz márkával, házbér fejében ugyanannyival, összesen tehát hetven (helyesebben: csak hatvanhét) márkával tartozott neki, midőn meghalt, fiai pedig hamarosan megosztóznak a hagyatékon, miközben Tamás úr a király szolgálatában Liptóban tartózkodék. A király tehát kiküldé Bálintot, esztergami esküdt polgárt biztosaként, hogy a pénzt behajtsa. Az örökösök nem tagadták el Hanusz tartozását; de kész pénzök nem lévén, átadták Tamásnak az elhunyt két szöllejét, melyek egyike Úrkútja mellett az esztergami határban, másika a bel-bajomi határban feküdt. A beigtatásnak ellenmondott ugyan Lázár nevű esztergami zsidó, de utóbb ez is kijelentette a káptalan előtt, hogy eláll tiltakozásától. Végre mindazonáltal a városi tanács vette kezébe az ügyet, s úgy igazította azt el, hogy Tamás úrnak néhai Hanusz azon szöllejét engedte át, mely az esztergami Percesen nevű dűlőben (territorium) feküdt, s igaz beclés szerint megérte a fönt kitett összeget. E szőlő határának leírásából értesülünk, hogy a nyitrai püspöknek, nemkülönbén a trencsényi várnagynak szintén voltak szölleik a jó bortermő esztergami határban.³⁾

¹⁾ Anjouk. Okmt. II. 476. 541.

²⁾ Ugyanott II, 569. III. 177: „ulna seu mensura pannorum, que et vulgari Reyf dicitur.“

³⁾ Anjouk. Okmt. IV. 118. 123.

Volt Tamás úrnak ugyanott más szőlleje is, melyet a király orvosától, Perettold (Bertold) mestertől vett, ki azt részben a királytól kapta ajándékol, részben maga is pénzen vette. Ezen Bork út nevű szőlőt, melyet Domokos-rendiek temploma mögött, a káptalan területén feküdt, Tamás úr száz márka széles dénárért szerezte meg, mihez királyi megerősítés is járult.¹⁾

Esztergam közelében szintén birt Tamás úr. Süttő²⁾ a Duna mentén ugyancsak az övé volt. E birtoka érdekes pörbe keverte, mely Nagy-Martoni Pál országbíró előtt folyt. A pör tárgyát Tamás úr következőleg adta elő: Van neki — úgymond — a Duna mellékén birtoka, melyet Süttőnek hínak; a Duna túlsó partján, Süttő átellenében, Mocs helység fekszik, melyet Apród István fia, András bir, a Dunán pedig sziget s ezen halásztanya van. Ő is szeretne halászni, de András úr nem engedi meg neki, hogy halászszon. Minthogy pedig ő, a fölperes, abban a nézetben van: valahol folyóvíz választ el két birtokot egymástól, a folyó közepén van a határ, tudni szeretné, mily címen tilalmazza őt Mocs birtokosa a halászáttól a Duna süttöi felében, mely nem az övé? E kérdésre válaszolandó felállott Tarjáni Deák Pál, mint Apród András ügyvédje, s előmutatott néhai Erzsébet királynétól valamelyes levelet — nyilván szerencsétlenségére. Mert először, e levél a mocsai határra nézve nem tartalmazott semmit is, másrészt annyi vakarás volt a levélen, hogy András urat, mint oklevélhamisítót fej- és jószágvesztésre kellett elítélni. Fejét talán megtartotta, de józága ráment, mely kétharmadában az országbíró, egyharmadában a felperest illette, ha azt a rokonok, vagy szomszédok — mire joguk volt — ki nem váltanák. Nem váltották ki; hanem a kiváltást csakis Tamás úrnak engedték meg, mi nyilván népszerűsége mellett szól.³⁾

E rövid, habár kissé helyi érdekű bevezetés után, melyet az olvasó az esztergami szerzőnek megbocsájtani méltóztassék, lássuk

¹⁾ Ugyanott, II. 581. III. 174.

²⁾ A Duna mentén, Esztergam fölött fekvő, vörös márványáról híres Süttő XIV. század okleveleiben Sidteu, Sitteu, Schetteu alakban (Anjouk. Okmt. IV. 10. — Fejér CD. X/I. 457.) fordul elő, a mi annyi, mint Séd tő. Séd pedig hegyi kis patakot jelent, különösen olyat, melynek csak hegyi záporosók után van vize. (Magy. Nyelv. Szótára, V. 754.)

³⁾ Anjouk. Okmt. IV. 10.

immár közelebről az országos nevü férfiút, kinek nevét tanulmányunk homlokára irtuk.

*

Tamásunk atyja a Csór nemzetségből származott Péter volt, kit később, miután hasonnevű fia, Pető, Tamásunk öcscse, mint csőregi várnagy szintén feltűnt, Nagy vagy Öreg (Magnus) Péternek neveztek,¹⁾ Lakott pedig idős Csór Péter 1313 körül Gedén, Nógrád vármegyében,²⁾ és ellentétben sok más nógrádi birtokossal, nevezetesen pedig szomszédjaival, az Albős fia Miklós leányági unokáival, a gedei, ábel-földi és becselföldi birtokosokkal, kik nagyobbadán az ellenzék pártján küzdöttek, — Károly-Róbert királyhoz szegődött.

Fiai már ifju korukban³⁾ szolgálták a királyt, és (nincs kétség benne) részt vettek a hadjáratban, mely az Aba Amadéfiak és a velök szövetekezett Csák Máté ellen a rozgonyi csatában (1312. június 15.) a királyiak előnyére dőlt el. Az e fölötti bosszúnak tudandó be, hogy az Albősfia leányági unokái 1313. évi februárius hava 6-án a Csórok birtokára törtek, idős Pétert, az atyát kegyetlenül eltagolták, vérben, fagyban hagyták, és ezer márkányi kárt okoztak.

Ez indította később, 1326 elején, miután hatalma megízmosula, és Csór Péter fiai „sokszor és sokféleképen“ kimutatak vitézi, hűséges szolgálataikat, Károly királyt arra, hogy Albősfia Miklós leányági unokáinak birtokát Gedét, másként: Kerek-Gedét, megjárattván, azt a váci káptalan bizonyossága mellett, Csór Tamásnak és Petőnek, kik ekkor méltóságot vagy hivatalt még nem viseltek, tehát csak egyszerű vitézek valának, adományozta, s őket abba beigtatta.

Jóllehet a beigtatáskor senki ellent nem mondott, hosszú pör lett annak mégis a vége, melynek ha lefolyását röviden előadjuk, ezt

¹⁾ A sági konvent előtt 1339-ben egyezés jött létre Panit fia Péter és Nagy Péter közt, mely alkalommal ez utóbbi Tészéri Gergely fia Nagy Péternek neveztetik (Fejér, CD. VIII/IV. 407). Tamásnak atyja volt-e ezen Nagy Péter? meg nem határozhatjuk. Azonképen az Anjoukori Okmánytár IV. kötetében foglalt 116. számú oklevélnek rubrumát, mely Tamásunk nagyatyjául Konchát, következőleg nagybátyjainul Kozmát és Boksát jelöli meg, nem találom indokolva.

²⁾ Nógrád vármegyében akkor, ma Gömörmegyében fekszik Vár-Gede és Kerék-Gede.

³⁾ „Tempore puericie“ Fejér, CD. IX/II. 302.

azért tesszük, hogy ősink — szoros jogérzete mellett — böles mérsékletét feltüntessük.

Albősfia Miklósnak, Gede s a hozzá tartozó részek urának csak három leánya, fia nem volt. E miatt a nevezett birtok, mint maradék nélkül elhalt ember jószágga, a királyra fogott volna szállani. Albősfia Miklós azonban esedezett a királynak: engedje meg, hogy birtokait vejeire: Itemérfia Erdőre, Vagoch Jánosra és Lőkefia Péterre, kiket fiaul fogadott, szállíthassa. IV. László király engedett e kérésnek.¹⁾ Birhatták volna immár azokat új birtokosaik, valamint gyermekeik, mint anyai nagyatyjok hagyatékát békén, ha a szent korona hűségétől el nem térnek. De mert hűtlenségbe estek, nevezetesen Vagoch János fiai hűtlenségökben konokul megmaradtak, sőt azóta el is züllöttek volt, az országbíró Károly király rendelkezését, melylyel a Vagoch János fiai hűtlensége miatt a maradék nélkül elhalt Albősfia Miklósnak a koronára visszazállott birtokait Csór Péter fiainak adományozta, törvényesnek találta. Minthogy azonban — úgymond az országbíró — Albősfia Miklós másik leányának, ki Itemérfia Erdőhöz ment feleségül, szintén vannak fiai, a felperesek tudniillik, kiket a király hűtlenei közé nem számított: ezek részét a nagyatyjok örökségéből bántani nem szabad.

Ekkor azonban az 1313. évi sérelemmel állottak elő a Csór Péter fiai, állítván, hogy az atyjok ellen elkövetett kegyetlen hatalmaskodásban és kártevésben az Erdő fiainak csak olyan részők volt, mint a Vagoch János fiainak, s e cimen kárpótlást követeltek. Erdő fiai az érintett hatalmaskodásban való részvételt eleinte tagadták ugyan, de midőn az országbíró arra útasítá őket, hogy büntelenségeköt a királyi kápolna grófja előtt bebizonyítsák, s ez nekik nem sikerülhetett, a királyi udvar békeszerző főuraihoz: Henrik veszprémi püspök és kancellárhoz, Liptói Demeter tárnokmesterhez, Szécsenyi Tamás erdélyi vajdához, Dancs zólyomi főispánhoz, ezen ama korban nagyérdemű hazafiakhoz fordultak, hogy közbenjárásokkal üssék nyélbe az ő veszendő ügyöket. Az egyezés létrejött. Erdő fiai megismerték, hogy részők volt az öreg Csór Péter eltagolásában és megkárosításában, s e miatt lemondottak gedei osztályrészőkről; viszont a Csór Péter fiai is megbocsájtottak nekik a multakért és kötelezték mago-

¹⁾ Árpád k. uj. Okmt. IV. 72.

kat, hogy az Erdőfiak egyéb jószágait nem háborgatják: birják békén. Az országbiró ez egyezséget ítéleterőre emelte, Károly király pedig ez ítéletet 1333. évi május 2-án kelt jeles alakú levelével, melyben Tamás urat Csókakő és Gesztes, Pető urat Csőreg várnagyának címezi, megerősítette.¹⁾

Azonban már néhány évvel előbb bizhatta Károly király Tamásunkra Csókakő gondozását, minthogy mint csókakői várnagy már 1330. évi májusban fordul meg a székes-fehérvári káptalan előtt, hogy a király külön megbizottjaként a fehérvár-megyei Sós-kút nevű királyi birtokot Csák Györke fia Pál verebi jószágával elcserélje.²⁾

Még inkább meggyökerezett benne a király bizalma a szerencsétlen oláhországi hadjárat alkalmával, midőn Bazarat „és fiai“ cselet vetvén a királynak, hegyi szorosokban, sűrű erdőkből támadták meg seregét, s a király maga kétszer életveszélyben forgott. Tamás egy alkalommal közvetlen királyi ura mellett maradt, oldalától el nem távozott, és valahányszor a király lovát fáradni, fáradságtól makaeszkodni (cespitare) látta, kész volt leszállni a maga lováról, ezt fölajánlotta urának, hogy ráüljön és mentse életét. Pedig ha maga gyalog marad, a bizonyos halálnak teszi ki magát.³⁾

Tamás várnagyot ettől fogva a királyi udvarban, mint udvari benső embert (familiaris regius) találjuk. Mint ilyen, nem ritkán tagja az országbirói törvényszéknek, békebiróként működik, sőt a királyi tanácsba is meghívatik, holott ugyan csak az utolsó helyet foglalja el.⁴⁾

A király ily alkalmakkor közelebbről tanulta megismerni Tamást, s immár nemcsak önfeláldozó vitézségét, de éles eszét és megbízható okosságát is becsülni kezdé. Azért, midőn Nápolyba készült, hogy 1327. évi november 30-án született fiát, Endre herceget ősei trónjára emelje, fontos feladatot bízott Tamásunkra.

Kétségtelen, hogy Károly magyar királyt születési jogon Szicília trónja megillette.

¹⁾ Fejér, CD. VIII/III. 686. — Sztáray Oklt. I. 78. — Katona, Hist. Crit. IX. 28. — Fekszik pedig Csókakő Fehérvármegyében, Gesztes Komáromvármegyében; Csőreget — úgy vélem — Szerém vármegyében kell keresnünk. (V. ö. Hazai Okmt. VII. 435.)

²⁾ Anjouk. Okmt. II. 495.

³⁾ Fejér CD. IX/II. 307. — Anjouk. Okmt. III. 174.

⁴⁾ Anjouk. Okmt. II. 552. 614. III. 115. 132. 296. 545. 608. IV. 94. V. 370. 467. — Hazai Okmt. III. 122. — Hontm. Oklt. I. 196. sat.

A szerződésben, melyet a szent szék Anjou Károlylyal, a provençei herceggel 1264-ben kötött, az örökösödés rendje is pontosan meg volt határozva olyképen, hogy az előbb szülött az utóbb szülöttet, a fiú a leányt kizárja.¹⁾ Így örökölte Siciliani I. Károly után fia, II. vagyis Sánta Károly a trónt. Ez utóbbinak első szülött fia, Károly-Martel azonban atyja előtt halt meg (1295) és fiát Károly-Robertet a későbbi I. Károly magyar királyt, hét éves korában hagyta árván.

Az örökösödési rend szerint tehát Károly-Robertet, vagy mint röviden nevezték a gyermeket: Carobertot, az elhalt trónörökös fiát illette volna meg Sicilia koronája, mint azt Nagy-Lajos királyunk későbbi leveleiben a pápához hangsúlyozta is.

Mint hogy azonban Carobertonak a magyar koronát szánta volt nagyanyja, Árpádházi Mária, IV. vagyis Kún László nővére; mint hogy továbbá nem épen alaptalan volt a félelem, hogy ha Sánta Károlyt halála időnek előtte elérné, a gyermek Caroberto u.alkodása alatt Sicilia trónja nagyon meginoghatna: arra kérték a pápát, hogy az örökösödés megszabott rendét módosítsa olyképen, miszerint Sánta Károly utódja ne unokája Caroberto, se másodszülött fia, a későbbi toulousei püspök, szent-Lajos, hanem harmadik fia, Robert legyen. VIII. Bonifacius pápa engedett a kérésnek, s azon okoskodással, miszerint elsőszülöttnek az tekintendő, ki az uralkodóhoz vérségi kötelékénél és koránál fogva legközelebb áll, és mert a fiú közelebb áll az atyához az unokánál, Caroberto örökösödési jogát háttérbe szorította²⁾ és Sánta Károlynak 1309-ben bekövetkezett hálálakor V. Kelemen pápa Robertet csakugyan megkoronázta Sicilia királyának.³⁾

A sok bajjal küzködő Károly-Robertet, kit Gentilis biboros segítségével ép akkor választottak meg újra magyar királynak, és koronáztak meg másodszer, de még mindig nem a szent koronával, túrnie kellett e mellőzést, sőt Tamás esztergomi érsek után híven

¹⁾ Guilelmi de Nangis chronicon Dachery-nál, Spicilegium. (Páris, 1723.) — Del Giudice, Codice diplom. de regno di Carlo I e II d'Angio. (Nápoly, 1863.) I. kötet, 4. szám. — V. ö. Sternfeld, Karl von Anjou. (Berlin, 1888.)

²⁾ Riccio, Saggio di cod. dipl. suppl. I. k. 99. sz. — Raynaldi Anual. eccl. az 1297. év 53. száma. V. ö. Steinberg: Die Beziehungen Ludw. I. v. Ung. zu Karl IV. in den Mittheilungen 1887. és 1888.

³⁾ Madius, Schwandtnernél III. 639.

elmondotta koronázási esküje ezen szavait: „Ecclesiae romanae iura non laedere, nec terras ad ipsam pertinentes, vel statuta seu ordina-
menta ipsius in eisdem terris scienter violare“,¹⁾ melyek által megakarták kötni a végre, hogy a szentszéknek, mint Sicilia hűbéres urának rendelkezésein megnyugodjék. Szavát tartotta. Hanem igényeiről nem mondott le; ellenkezőleg: az őseitől öröklött kitartó következetességgel tartotta azokat mindig szeme előtt. Mihelyt csak némileg megizmosodék hatalma Magyarországon, megbízta atyafiát: János viennei dauphlint, hogy jogát a salerno hercegségre s a szent-angyalhegyi (Monte Gargano) javadalomra Robert sicíliai király előtt érvényesítse; sőt nem törődve ugyanezen bátyja ellenkezésével, kezdetben csak szórványosan, később következetesen használta a „Princeps Salernitanus et honoris montis Angeli Dominus“ címet, melyet atyja is viselt volt. Utóbb a pápa is közben járt Róbert királynál, hogy unokaöccsét e cím használatától ne tiltsa el, és ajánlotta, hogy Róbert király unokáit, sicíliai hercegnőket magyar hercegekkel, a Károly király fiaival házasítsák össze.¹⁾ Célt nem nehezen ért, mert a sicíliai király igen le volt sujtva egyetlen fiának, Károly calabriai hercegnek 1328-ban bekövetkezett halála miatt. E csapás félelemmel töltötte el és zaklatott lelkiismerete azzal vádolta, hogy talán nem igaz úton jutott Sicilia trónjára.²⁾ Be kellett látnia, ha unokáinak, Johannának és Máriának, Károly calabriai herceg leányainak jövőjét biztosítani akarja, saját testvéreinek, a tarantoi és durazzo hercegeknek fondorlatai ellen, oly férjeket kell számokra szereznie az Anjou-ház férfi tagjai közül, kiknek megtámadhatlan joguk van a sicíliai koronára.

Kortársai egyéb jeles tulajdonságain kívül jámbor és igazságos embernek jellemzik Robert királyt; nem valószínűtlen tehát, hogy e tervét valósítandó, azért gondolt legelőbb is a magyar király fiaira, hogy jóvá tegye a sérelmet, melyet atyjokon elkövetett.³⁾ A pápa helyeslésével is találkozott e terve.

Robert király tehát a XIV. évszázad harminczas éve elején megindítja az alkudozásokat a visegrádi udvarral. A követek, és futárok

¹⁾ Fojér, CD. VIII/H. 41. — Pray, Annales II. 29.

²⁾ Villani János, Muratorinál XIII. 736.

³⁾ Vita Nicolai Acciajoli, Muratorinál XIII. 1207.

egymást üzték az Adrián. 1331 tavaszán már készülleteket tettek Nápolyban a magyar király fogadására. A pápát is megkeresték: adja megegyezését a tervezett házassághoz, mint erre az Anjou Károlylyal kötött szerződés szerint kötelezve voltak a sicíliai királyok; arra is megkérték: adjon fölmentést a házassági akadály alól, mely a főnforgó atyafiság miatt a kilátásba helyezett egybekelést meggátolná.

XXII. János pápa készségesen megadta a dispensatit, hogy Lajos és Endre, Károly magyar király fiai, házasságra léphessenek a velök harmadfokon vérrokon Johannával és Máriával, néhai Károly, calabriai herceg leányaival; sőt a magyar királyhoz és királynéhoz intézett leveleiben sürgette, hogy e házasságok megkötését, mint azt már máskor is megírta volt, ne halasszák, hanem tekintve a számtalan hasznot, melyek belőlök mindakét királyi házra háromolnának, a béke és szeretet megszilárdítása végett mielőbb megkössék. Mindazonáltal e házassági szerződések megkötésének valamely gátja akadt. Mi? azt a pápa azon panaszos szavaiból, hogy e békét és szeretetet megbontó gonosz szellem akasztá meg az egyetértést, nem érthetjük meg. Azt véljük: vagy ama családi fondorlatok, a melyeknek szerencsétlen Endre herceg elvégre is áldozata lett, indultak meg már ekkor; vagy hogy Károly királyunk a magyar és sicíliai koronák egyesítését akarta keresztül vinni; miről elvégre is le kellett tennie.

Azonban már 1332. évi június 30-án úgy értesülünk ugyancsak a pápa leveléből, hogy Sicília királya, mint a leányok nagyatyja és Piacenzai Jakab udvari orvos és pozsonyi prépost, mint a magyar király titkos kancellárja és teljes hatalmu megbizottja közt létre jött az egyezés következő képen: Lajos az előbbszülött elveszi Johannát a szintén előbbszülöttet. Ha Lajos meghalna, akkor Endre venné el Johannát; viszont ha Johanna halna meg, ez esetben Lajos vagy Endre Máriát venné el feleségül. Ha pedig Lajos is, Johanna is elhunynának, Endre kel egybe Máriával. Világos ezekből, hogy a magyar király még mindig szeme előtt tartotta a két korona egyesítését, ha ugyan azt nem akarjuk föltenni, hogy Lajosnak a sicíliai, Endrének pedig a magyar koronát szánta.

Károly magyar király 1332-ben már el is indult Nápoly felé, hogy e szerződést, melyet a szentszék is jóvá hagyott, megerősítse; de csak Székes-Fehérvárig érkezett, hol annyira elfogták a csúzos bántalmak, hogy útját abba hagyni és visszamenni kényszerült Viseg-

rádra. Az alkudozások tovább folytak és midőn hosszas tanácskozás után, sicíliai Robert király kérésére abban állapotott meg Károly, hogy másodszülött fiát, Endrét viszi magával Nápolyba, hol az majdan uralkodjék, Tamásunkat szemelte ki a kis herceg nevelőjéül, tanítójául és háztartása főnökéül. Előre küldötte őket Zengbe, hova midőn Zágrábon át „jó későcskén“ (juliusban) maga is utánnok a tengerparthoz érkezék, nemcsak jó egészségben, de mindeneket a legjobb rendben talált; és átvitorlázván Apuliába, itt is mindnyájan dicsérettel telének el a kis herceg korát meghaladó érettsége és szerénysége fölött. A király, ki Telegdi Csanád esztergami érsekkel, Báthori András váradi, Piacenzai Jakab immár csanádi püspökkel, Henikoval a királyné fivérével, Dancs zólyomi főispánnal, számos főúrral és mintegy hatszáz főnyi kísérettel érkezett Nápolyba, ez eredményt Tamás úr érdemének tudta be.¹⁾

Az alkudozások legott megint megindultak és akkőrül forogtak, hogy Károly király fiának, mint leendő sicíliai királynak megkoronáztatását követelte. Az agg Robert király e szándéktól nem volt idegen, mert az uralkodásról lemondani és csöndes szemlélődésben ohajtotta napjait befejezni. Azonban „felsőbb helyről“ érkezett tanács folytán megváltoztatta e szándékát. Károly magyar királyt a láz törte; hanem erős természete segített rajta s a pápa már szeptember 9-én (1333.) örvendezését fejezte ki a fölött, hogy teljesen fölépült, egyúttal intette, nehogy hosszas távolléte kárt hozó legyen Magyarországra, végezze el ügyeit a sicíliai királylyal, s induljon haza felé.

Szeptember második felében — úgy látszik — a két király végre megegyezett abban, hogy Endre lesz Robert királynak, halála után, utódja²⁾, valamint a házassági szerződés iránt is akkép, hogy Endre

¹⁾ Anjouk. Okm. t. III, 175. Robert sicíliai király rendeletet ad 1333. április 27-én, hogy Károly magyar király és fia elé a szlapon partokhoz aunyi hajót küldjenek, a mennyi hatszáz lovat átszállítani képes, „vasorum capacitatis equorum sexcentorum, seu ferre valencium equos sexcentos.“ (Anjouk. dipl. Emlékek, I, 304. l.)

²⁾ Arról, hogy Endre lesz Robert király utódja, úgy tetszik, levelet nem irtak. Említik azonban a küküllői esperet és Villani. Mellette szól azon körülmény is, hogy Endrét calabriai hercegnek, mely cím a sicíliai trónörököszt megillette, címezték; nem különben, hogy ugyanőt nevezte ki Robert király a hadsereg fővezérévé minden egyéb királyi hercegek mellőzésével. (Riccio. Archivio Napolit. VIII. 386.)

és Johanna egybekelnek, mihelyest törvényes korukat elérik. Azon esetre, ha Johanna előbb mulnék ki, Endre Máriával, Johanna hugával lép házasságra; viszont, ha Endre nem érné meg törvényes korát, Johanna, illetve Mária a magyar király azon fiának lesz a felesége, kit atyja kijelöl. Ez egyezmény megtartására a két király, Sancia Robert király neje, a két ország jelenlevő főurai esküvel kötelezték magokat. Az ünnepélyes eljegyzés Endre és Johanna közt szeptember 26-án történt meg. A következő napon Robert király Endrét Calabria hercegének nevezte ki, s e ténye által hivatalosan trónörökösnek jelölte meg.

A magyar király aztán még sokáig maradt szülőföldjén, Nápolyban, hogy fia neveléséről, háztartásának berendezéséről gondoskodják és csak a következő 1334. év március havában tért vissza Magyarországra.

Szállásmesterül maga előtt bocsájtá útjára Tamásunkat Henikoval a magyar királyné testvérével és rájok bizta magával hozott és Siciliában meggyarapodott kincseit. A királynak alkalma volt újra meggyőződni Tamás úr megbízható bölcseségéről, melylyel nemcsak a kincstárt hozta haza szerencsésen, de a király útját is minden netáni támadások ellen biztossá tette.

A következő év nyarán ismét Tamást küldé el a király Nápolyba, hogy Endre herceg hogylétéről személyesen meggyőződjék, a szükségesekről rendelkezék és addig maradjon ott, míg Robert királynak és Endre hercegnek tetszeni fog. De — úgy látszik — a nápolyi fődorlatok tüzhelyénél kényelmetlen vendégnek tekintették Tamás urat, minthogy még ugyanazon évi augusztus 27-én, tehát egy rövid hónap mulván megint Magyarországra találjuk őt.¹⁾

I. Károly király benső, hű embere odaadó szolgálatait bőséges kegyelmekkel jutalmazta. Ujabb adományokkal gazdagította őt, midőn 1333-ban, Tamás első nápolyi útja előtt még, neki ajándékozta a bodrogmegyei Csente és valkomegyei Pordán nevű, maradék nélkül meghalt emberek birtokait.²⁾ 1336-ban pedig Pókaföldet, (ma Pókatelek,

¹⁾ Theiner, Monum. Hung. I, 872—6. 879. 880—1. 883. — Anjouk. diplom. Emlékek, I, 294—7. 300—1. 307—313. 315—7. 319. 320. 324. 325. számok. Fejér, CD. VIII/IV, 57. IX/II, 306. Anjouk. Okmt. III, 174. 197. — Budai kronika Podhradczkynál 251. — Villani János Muratori XIII, 137.

²⁾ Anjouk. Okmt. III, 1. 6. Ezen adományozásnak gonosz vége lett Mihályfia Péterre, ki hamis alapon ellenmondott Csente eladományozásának. Csór

Pozsonymegyében) Pókafia Kelemen, ugyancsak maradék nélkül elhunyt pozsonyi várjobbágy birtokát szintén neki adta s abba a pozsonyi káptalan bizonyosága mellett ellenmondás nélkül beigtatta.¹⁾ Nemkülönb 1337-ben két, a szerémi várhoz tartozott Chukuta és Mikola nevű jószágot adott neki²⁾, 1339-ben pedig Szerémi Tamás diáknak, királyi udvari jegyzőnek ugyancsak Szerémvármegyében fekvő összes birtokait Csór Tamásnak és testvérének, Csór Pető csőregi várnagynak adta I. Károly király. Ez adományok következő korrajzi előzményei valának: A király Sóllyom nevű birtokot, mely ideiglenesen a nevezett udvari jegyzőnek szolgálata idejére, használatul volt átengedve, később a vagyonában igen megfogyatkozott Csőregvár javadalmasására visszafoglalni rendelte, s e rendelete végrehajtásával Csór Pető várnagyot bízta meg. János diák e miatt mértéktelen haragra gerjedvén, a királyt káromolta, sőt egybegyűjtvén rokonait és barátait, fegyveresen tört a házra, melyben Pető várnagy, nemkülönb Kátai Egyed királyi ember tartozkodának. A házat föl akarták gyújtani s a benne levőket meggyilkolni. Pető valamely rokonát meg is ölték, a királyi embert pedig több szolgálóval megsebeztek. A király ezen merényletet megtorlandó, János deák jószágait elvétette és a Csór testvéreknek adta.³⁾

Méltóságában is előbbre haladt Tamás csókakői és gesztesi várnagy, mert ezen tisztségei mellett 1341 elején mint Liptóvárme-

Tamás a rosszhiszeműséget reá bizonyítván, Nagy-Martoni Pál országbíró a nevezett Pétert, mint *regalium iurium usurpatorem, celatorem et potentialem detentorem* fej- és jószágvesztésre ítélte. (Anjouk. Okmt. IV, 219.) A Csentére és Pordánra vonatkozó összes leveleket, számra négyet. I. Lajos király 1354-be megerősítette.

¹⁾ Hazai Okmt. II, 68. Fejér, CD. VIII/IV, 482. I. Lajos király 1354-ben atyja ez intézkedését is megerősítette. (Fejér, CD. IX/II. 320.) De nem sokára azután Csór Tamás szolgálójának, Zomorfia Miklósnak hű szolgálatai elismerésül és 60 márka bécsi széles denárért adta és eladta Póka földét (Fejér, CD. IX/II, 339.) s így megvetette alapját a Pókateleki Kondé családnak, mely fi- és nőágon sok érdemes hazafit nevelt a magyar nemzetnek. (Fejér, CD. IX/V. 315.)

²⁾ Anjouk. Okmt. III. 426.

³⁾ Fejér, CD. VIII/IV. 380. A Codex Diplomaticus kevésbé megbízható olvasása szerint az elkobzott birtokok ezek: „Sivooch, Zazolch, et Pynhov et pars in Kerezur, item Pachkandi, Pivitsch, Syol, et alia Syol. Lisva. et Lysviunch, et quoddam fenetum in comitatu Sirmiensi existentes”

gye ispánja is előkerül¹⁾, mely méltóságot azután is, I. Lajos király uralkodása alatt is viseli, sőt 1350 körül a lipitai mellett a kőrösi főispánsággal is fel van ruházva.²⁾

Lajos király „gyermekéjétől férfi koráig kimutatott“, „hű, kedves és tömérdek“ szolgálatai elismerésül nemcsak minden eddigi javaiban erősítette meg Tamás főispánt és tetézte azokat a Bodrogban fekvő laki birtokrésszel³⁾, hanem mint bizalmas benső emberét diplomatai küldetésekkel is megbizta.

Az imént emlékeztünk meg a szerződésről, mely szerint Johanna, Robert sicíliai király unokája és Endre magyar királyfi egymással jegyet váltottak, házasságot, mihelyt törvényes kort érnek, kötendők. Tíz év folyt el azóta s az agg Robert király, a nagyatyák kedvtelésével készült e szép napra. Hirdetést küldött szét országában, jelentvén, hogy Endrét, a calabriai herceget a jövő 1343. évi husvétkor lovaggá ütik és negyed nappal később Johannával menyegzőt tart. Ez ünnepséghez híveit: Siciliának, a Provençenak, a piemonti grófságnak s a hozzá tartozó Lombard részeknek nemeseit meghívja, hogy a kik a herceggel együtt akarnak vitézkötést kapni, arra idejekorán készülhessenek.

A nyolcvan éves király ugyan nem érte meg a husvétot, de mídön 1343. évi januárius 19-e éjjelén meghalt, Endre és Johanna férj és feleség valának. A gyermeketeggé vált agg végrendeletén meglátszik, hogy az asszonyi cselek szövevényeiből nem bir menekülni. Johannát és nem Endrét irta a trónon örökösnek; ha Johanna magtalan húnyna el, akkor sem Endre, hanem Johanna húga, Mária következne, ki István magyar herczegnek, I. Károly harmadik fiának legyen ez esetben felesége, mikoron Endrére a salerno hercegség szálljon hűbérül. A kormányt pedig, míg Endre Johanna életkoruk hu-

¹⁾ Fejér, CD. VIII/V. 482.

²⁾ De nem hosszú ideig; úgy látszik csak bizonyos, előttünk ismeretlen ügyek elintézéseig. Mert míg 1349. május 27-én még bizonyos Jakab viseli a kőrösi főispáni tisztelet, 1350. februárius 2-án már Tamásunk fordul elő, mint olyan; ugyanezen évi április 27-én másodszer is ilyenül fordul elő (Anjouk. Okm. t. V. 356. 370.), azonban szintén ezen évi július 5-én meg bizonyos Jakab a kőrösi főispán, 1351. november 14-én pedig már Mihályfia Péter az (Anjouk. Okm. t. V. 526.), ki vajjon a főtebb említett-e? meg nem határozhatjuk. — Czinár Indexében 1348-ra is Tamásunkat említi kőrösi főispántul a Fejér CD. IX/I. 631. lapon található oklevél rubruma alapján; de ezen oklevél rubruma hibás.

³⁾ Fejér, CD. IX/II. 302. 303.

szonötödik évét eléri, Sancia özvegy anyakirályné vigye a kijelölt kormánytanács élén.¹⁾

Robert király e végső rendeletével senki se volt meglegedve. Nem a magyar királyi ház, mely zokon vette, hogy Endre világos joga dacára csak másodrendű, férji szerepet játsszék; nem a szentszék, mely kiskoru örökösök mellett magának igényelte a kormányt; legkevésbé Johanna, kinek határtalan uralomvágya és korán nyilatkozott buja hajlamai nem tűrtek féket, gyámságot.

I. Lajos magyar király, ki megcsalt öcsce dolgát úgy felkarolta, mint a magáét, egy percig se volt hajlandó Robert király végrendeletét szó nélkül hagyni. Útja világosan ki volt jelölve: a pápát, a sicíliai hűbér főhatóságát kellett mindenekelőtt arra megnyerni, hogy a mondott végrendeletet megsemmisítse és Endrét királynak tegye. VI. Kelemen pápa szeretetre méltó, lovagias modorú, fényűző és bőkezű férfiú volt, ki Károly morva őrgróffal, előbb, midőn ez Párisban királyi rokonainál tartózkodék, ő pedig mint Pierre de Rosiers, fécampi bencés apát és némelyekben Károly őrgróf tanára volt, bizalmas viszonyt szőtt. Lajos ismerve e benső viszonyt, arra törekedett, hogy Károly őrgróft, leendő ipját ügyének megnyerje és közbenjárását a pápánál kieszközölje. E végett Prágába ment és megkérte Károly őrgróft járjon közbe, hogy a pápa öcscsét királynak elismerje, ilyenül fölkenesse és megkoronáztassa.

Károly őrgróf leendő vejét, az ifjú magyar királyt, valamint a Prágában megjelent ifjú Frigyes osztrák herceget nagy ünnepséggel fogadta. Tiszteletökre húshagyó kedden (1343. febr. 25.) fényes tornákat rendezett, melyekben Lajos is, Osztrák Frigyes is, szinte egykorú ifjak, élénk részt vettek. Aztán készséggel teljesítette Lajos király ohajtását. Preujló boroszlói püspököt és Nachodi Heimant küldé Avignonba a pápához, kik az ő bizalmas levelét vitték, melyben kéri VI. Kelement, hogy tekintve az ő esedezését, nemkülönben az érdeemeket, melyeket Lajos ősei az egyház körül szereztek, vegye kegyelmébe Endre herceget, hadd érezze közbenjárása foganatját.²⁾

Nápolyból ez alatt mind rosszabb hírek érkeztek. Johanna, kinek udvarában Boccaccio a regős szerepét adta és Decameronja si-

¹⁾ Lünig, Codex Italiae diplomaticus, II. 1102.

²⁾ Werunsky, Gesch. K. Karls IV. I. 316. — Dudik, Mährens allg. Gesch. XII. 301. — Palacky, Gesch. v. Böhmen II/II. 244.

kamlós elbeszéléseit föl-fölolvasgatta, élvsóvár, könnyelmű, tékozló teremtes volt, ki csak arra gondolt, mint tündököljön és pompás ruhákon, ünnepélyeken, játékokon, kirándulásokon és szerelmi kalando-
kon lelte örömét. Ezen felül Canabis Filippának, egy dajkából lett gonosz főasszonynak állott kefolyása alatt, ki szövetkeztvén a hatalomra vágyó és a magyar Anjouk primogenituráját gyűlölő asszonyokkal a siciliai királyi családból, az ármány szálaít kezében tartá. Johannában a tiltott vágyakat ébresztgette és kielégítésökre alkalmat szerzett; elidegenítení iparkodott öt férjétől, kinek magyar hiveit a megvetés tárgyává tette. Folytonos ünnepélyek váltogatták egymást; az ország egész jövedelmét fél év alatt költötték el, míg Endrének neje engedelme nélkül felöltöt se készítettek. Máriát, István magyar királyfi jegyesét, hogy a magyar királyi család jogait csirájában eltiporják, álútakon szerzett pápai fölmentő levéllel durazzoí Károly hercegnek szerezték el feleségül.

Erzsébet özvegy magyar királyné anyai szive sejdítette a veszélyt, melyben fia, Endre calabriai herceg forog, s igen helyesen úgy vélekedék, hogy az ármányos szálatat, melyeket az asszonyi ujjak szövögetnek, az eszes nő könnyebben észre veheti, személyisége tekintélyével kiméletesebben szerte tépheti, mint bármely jeles férfiakból, nagy diplomatákból álló követség.

Rómát, az apostolok sírját meglátogatni se volt ürügy nála. Rég vágyott ájtatosságát elvégezni e szent helyeken: fogadása tarthatta hálát adni Istennek, ki nagy veszedelmek közepett csodával határos módon óvta meg öt és övét; talán lelke is furdalta egy némely emlékek miatt. Mégis, midön e célt előtérbe toltá, rejtegetni kívánta anyai aggodalmait.

I. Lajos király fiui gyöngéd szeretettel gondoskodott, hogy édes anyja az útban főnakadást ne szenvedjen, mindenütt nagy dísszel, teljes méltósággal megjelenhessék. Kincstárait úti költségül kiüríttette: tizenhétezer márka aranyat, huszonhétezer márka finom ezüstöt adott vele s utána még négyezer márka aranyat küldött; ezen kívül egy fél köböl vert arany forintot és apró pénzt annyit, mennyi elég volt költségül az ország határáig. Kiséretet is fényeset adott melléje. Számos előkelő asszonyon, kisasszonyon, testörzö vitézen kívül, ott látjuk a királyné oldalán Geletfia Miklós nádort, Nagy-Martoni Pál országbírót, Vid nyitrai püspököt és kancellárt, Miklós egri püspököt, Csőr

Péter lipcsei főispánt, Aladárfi Vörös Tamás újvári főispánt, István pilisi főispánt, a királyi ház rokonát, László pécsi kanonokot, a Miklós nádor fiát, Miklós esztergami, Gergely császári prépostokat és számtalan másokat, papokat és világiakat, kik, mint akkor rendesen, a környezete tagjai valának. Kétséget alig szenved, hogy az útazás vezére Tamásunk volt, kit becsületességén, hűségén kívül tapasztalatai ajánlottak e tisztességre, melyet már I. Károly útja alkalmával viselt.

Nehogy pedig e fényes társaságnak a tengerparton netán várokozni kellessék, Lajos király idején megkereste a záraiakat és az arbei grófot, hogy Zengen gályákat és egyéb hajókat készen tartsanak, melyeken szeretett anyja, a királyasszony Apuliába vitorlázhassék.

Erzsébet anyakirályné Visegrádról Szent-Háromság vasárnapján, július 8-án indult el; július 22-én már Zágrábban várták. A velencei tanács a záraiak által értesülvén a királyné szándékáról, készségesen elhatározta, hogy a magyar király iránti tiszteletből két gályát szereljenek föl, melyek a szlapon partokra küldetvén, az anyakirálynéhoz kíséretül csatlakozzanak, azonképen három velencei nemes fényes kísérettel legyen tisztelgésére és kísérje őt ugyanazon úton, melyen évek előtt néhai I. Károly magyar király Apuliába vitorlázott. E határozatról értesíté Dandolo Endre doge Frangepán Bertalant, a vegliai grófot azon kérelemmel, hogy a királyné jöveteléről hirt adjon. Bertalan gróf a tanács határozatát azonnal elküldé Lajos magyar királynak és megígérte a velencei tanácsnak, mihelyest hírnökei, kiket a magyar királyné elé küldött, visszaérkezének, biztos tudósítással szolgál; viszont ő is esedezik, hogy kölcsönözzenek neki egy gályát, melyen testvérével, Doymmal szintén a királyasszony kíséretéhez csatlakozhassék. A velencei tanács a vegliai gróf kívánságát is teljesítette, elküldötte a kért gályát, melyért ez összes vegliai birtokával volt kénytelen kezeskedni.

Erzsébet királyné csendes tengeren szerencsésen utazott Zengből Manfredoniába, hol őt fia és menyé a tengerparton várta, nagy ünnepegyességgel fogadta és Nápoly városába vezette (1343. jul. 24.)

Az éles szemű anyának borús színben tűnhetett itt föl fia jövendője. A pápa elfogadta volt (július 3.) Johanna királynő hódolati esküjét, s így mintegy szentesítette a visszas állapotot, melybe Endre herceg jutott. Sancia királyné, Róbert király özvegye és Johanna nagyanyja, ki hivatta volt a kiskorúság alatt Siciliát kor-

mányozni, zárdába készült a fergeteg elöl; aki őt befolyásos helyzetéből kiszorítgatá, Valois Katalin a tarenti herceg (Róbert Király öccse) özvegye és címzetes konstantinápolyi császárné volt. E gonosz asszony mindenképen azon mesterkedett, hogy fiai egyikét megkedveltesse a férjét megunt¹⁾ Johannával.

Erzsébet özvegy magyar királyné, hogy kivívja a pápánál, hogy Endrét szintén királyi címmel ruházza föl, nejével együtt kenesse és koronáztassa királylyá, mit a morva őgróf közbenjárása kieszközölni nem birt, fényes követséget indított Avignonba a szent-székhez. E követség tagjai valának: a nyitrai püspök, az országbíró, Tamás-unk, az ujbáryi főispán, az esztergami és császmái prépostok — magyarok. mint Lajos király, Erzsébet királyné és Endre herceg követei, kikhez a magok részéről Sancía és Johanna a siciliai főembereket társíták. E fényes követség küldöiktől, valamint a siciliai érsekektől, püspököktől és főuraktól számos levelet vitt a szent-atyának.

Nagy ügyességre mutat, hogy Erzsébet e követséget ily fényesen és tekintélyesen kiállította. Sok utánjárásába, pénzébe és ajándékába kerülhetett ez. Azt azonban meg nem gátolhatta, hogy Johanna saját követi ellen ne áskálódjék, és titkon meggátolni iparkodjék, amiért nyíltan esedezett. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy a követség hosszú alkudozások után lassan jutott eredményhez.²⁾

Mialatt az alkudozások Avignonban folytak, Erzsébet magyar királyné személyes nagy kíséretével, a nápolyi érsekkel és több apuliai nemessel szeptember 14-én Rómába indult az apostolfejedelmek sírját látogatni. Az utjába eső városok népe őszinte hódolattal fogadta, mert nagy híre vala jámborságának és kegyességének. Rómában megérkezvén, az egész város ünnepi díszet öltött. A város két leghatalmasabb családja: a Colonnák a Tiberis egyik partján, az Orsinik a másikon fogadták. A szent-Péter templomának küszöbén a bibor-

¹⁾ „Joanna Socordem (Andream) exosa“, jegyzi meg helyesen Enea Silvio (Blondi Epitoma I X.); mert nincs igazok azoknak, kik Petrarca levelére hivatkozva állítják, hogy Endre durva és visszataszító viselkedése volt Johanna ellenszenvének oka. L. Steinherz i. m. 222. V. ö. Verunsky i. m. 318.

²⁾ Anjoukori dipl. Eml. II, 10. 12—17. számok. Theiner, Monum. Hung. I, 992 és kk. számok. — Fejér, CD. IX/I, 37. — Budai Kronika. (Podhradeckynál 269.)

nókok tisztelkedének,¹⁾ a nép pedig „Éljen a magyar királyné!” riogatással üdvözlé. A római uri hölgyek is nagy tiszteletet tanúsítottak a királyné iránt,²⁾ ki hatlovas hintóban ült és vele szemben nyolc udvari hölgye (comitissae). A következő hintóban egyéb nemesasszonyok foglaltak helyet, kik magyar fátyolt (pártákat?) és tiszta arany boglárokat viselének.³⁾ Ötven aransarkantyús vitéz környezte a hintókat, a többi cselédség következett. — Erzsébet királyné három napig maradt a szent városban; a szent helyeket mind meglátogatta és valamennyi templomot fejedelmileg megajándékozta. A Krisztus képét, a Veronikát (vera icon) is kétszer mutatták meg neki. Jótékonyságának pedig akkora híre terjedt, hogy a szegények száma szaporodása a világvárosban is föltűnt. Frater Acutus, assisii minorita, ki Rómában egy vendégház (Hospitale Crucis ad S. Mariam Rotundam) építe, volt az első, ki alamizsnát kért a királynétól, kapott is eleget. Erre a tolakodó kéregetők úgy ellepték a fejedelmi asszonyt, hogy bőkezűsége elégtelennek bizonyult; mert — teszi hozzá okoskodva a szemtanu koriró — a szegényeknek holló természetök van, a hegyi parasztok pedig ragadozó farkasok. Hogy tehát a kórusok arcátlansága elől meneküljön, kénytelen volt a királyné a városból távozni.⁴⁾ Október negyedike után érkezett vissza Nápolyba.

Erzsébet anyakirálynénak nem jó kedve lehetett Nápolyban. Követeitől nem jó hírek érkeztek Avignonból. A szent-szék huzakodott. Nem akart beleegyezni Endre koronázásába; az alkudozások lassan haladtak, ha ugyan helylyel-közzel el nem akadának, jöllehet I. Lajos király udvari káplányát, Dénes barátot, ügyes embert küldö

¹⁾ „Totum collegium Romanum“ alatt. kik a királynét a szent-Péter küszöbén üdvözlék, úgy hiszem, a biborosokat és papokat kell értenem, holott — a Curia Avignonban lévén — sok bibornok nem tartózkodott Rómában.

²⁾ „Matronae romanae multos reginae exhibuerunt honores. Regina romanarum foeminarum indumenta summe admirabatur.“

³⁾ „Hungaricis velis et corallis purioris auri in capite ornatae.“

⁴⁾ Budai Krónika (Podhradszkynál 271.) és a Névtelen Muratorinál: *Antiquitates Ital. medii aevi*, III. 316. — Fejér, CD. IX/I. 113: „(Romae) occasione hae in pias largitiones quatuor millibus numorum profusus, obtulit una aureum calicem unionibus coruscantem, praeterea tabulam argenteam, gemmis adornatam, S. Petri. . . effigiem elegantem exsculptam referentem; quam purpurati Patres tanti aestimabant, ut anniversarium causa eiusdem reginae constituerant.“ (Raynaldus in notis Baronianis ad hunc annum.)

segítségökre. A sicíliai ügyekben a szent-széknek keserű tapasztalatai voltak. VI. Kelemen pápa e tapasztalatok alapján inkább hajlott azok nézetéhez, kik attól tartának, hogy a szent-szék érdekeinek nem lesz előnyére, ha az Anjouk ugyanegy ága uralkodik Siciliában, mely Magyarországon. A félelem, hogy Endre herceg mint Sicilia királya, inkább hajlik szerető bátyjához, mint akárkihez máshoz, amely természetes, époly alapos volt. És még ha a sicíliaiak összesége ohajtotta volna a calabriai herceget királyának, a szent-szék kénytelen lett volna engedni e nyomásnak. Ámde a gyámoltalan ifjú hercegnek több volt az ellensége, mint barátja. A sicíliai Anjouk csaknem mind ellene voltak; legkivált saját felesége agyarkodott ellene. Szemével látta Erzsébet királyné döllyfös menyét, amint kevélységétől nem tudta hogyan viselkedjék: férjét megveti, nem engedi, hogy megadják neki a királyi címet, sőt megfosztaná mindenétől. Elkeseredett tehát a jó anya, visszaindulni készült Magyarországra és magával vinni fiát Endrét is. Vajha tette volna! Hanem ekkora botránytól mégis megszeppentek a nápolyi udvarban, és Johanna hízélgéssel vette körül napát, szentül igérvén, hogy a kormányt igazságosan felközli, megosztja férjével és mindenben mint hű feleség fogja magát viselni irányában. De-Beaux Bertrand is, az ország főbirája s a királyi család tagja,¹⁾ igen igazságos és jellemes férfi, ki nagy kedvezéssel volt a magyar Anjou-ág iránt, szintén ellenezte Erzsébet anyakirályné tervét. Miután tehát Erzsébet királyné kivitte, hogy fia udvarában e nagytekintélyű férfi mint tanácsos és benső udvari ember tisztet vállalt, letett e szándékáról.²⁾

Az avignoni udvarra pedig más eszközök hatottak, mint azt a küllői főesperes előadja. Lajos király és Erzsébet királyné követei a nyilvános consistoriumban úgy, mint külön e célra kiküldött bizottságban a kánoni és római jogból egyaránt bebizonyították, hogy Sicilia örökösödési jogon Lajos magyar királyt (s utána öcsését Endre herceget) illeti. De eszköz munkájával semmire se mentek. Mivel még sem akartak eredménytelenül visszatérni, a jog útján pedig keveset végezhetek, tudván, hogy az ajándékok a bölcsek szívét is meg-

¹⁾ Beatrixnak, Sánta Károly sicíliai király és Árpádházi Mária leányának volt férje.

²⁾ Theiner, Monum. Hung. I. 993. sz. — Anjoukori dipl. Eml. II, 33. sz.

hódítják, Lajos király és anyakirályné tudtán kívül, a pápai kamara számára negyvennégyezer márkát adni eskünél is erősebben ígérték, ha Endre királyfi Sicilia trónjára jut.¹⁾

Ez 1344 elején történt, mert Johanna férjét ugyanezen évi februárius 3-án már király-nak címezi Februárius 22-éről pedig van keltezve VI. Kelemen pápa levele Lajoshoz, Erzsébethez, Johannához, Sanciához és Endréhez, mely szerint tekintetbe vevén a pápa Endre ősei érdemeit; föltéve, hogy Endre Aimericusnak, a hegyi sz. Mártonról nevezett bíborosnak, mint Sicilia ideiglenes kormányzójának engedelmességre fog; tanácsot ülven 1344. évi januárius 19-én testvéreivel a bíborosokkal, bizonyos föltételek és óvások mellett, melyek egy más levélben foglaltatnak, Endrét, mint Johannának férjét²⁾ királyi címmel fölruházza és elrendeli, hogy ha ama föltételeket és óvásokat teljesíti és eltűri, nevével ő is, mint annak férje, (velut vir suus) a pápához vezető ut fáradalmaitól és költségeitől is megkíméltetvén, a nevezett bíboros által fölkenesség és megkoronáztassék.

Jóllehet ezen össze-vissza klauzulált levél még sok kibúvót és annál több halogatást engedett, minthogy a nagy befolyású Tallayrand bíboros, Ágnes durazzói herceg fivére a nápolyi Anjouk érdekében hatalmas befolyását latba vetette; Erzsébet királyné mindazonáltal e fél eredménynyel is — kénytelen volt vele — beérte és nem maradt tovább Nápolyban. Johanna királynő már februárius 25-én rendelkezik, hogy három gályája a magyar királyné visszamenő útjára készen legyen. Mégis midőn ez, sz. Miklós sírját Bariban is útba ejtvén, március 10-én Manfredoniába érkezék, útját nem folytathatta, mert a kirendelt nápolyi hajók még nem érkeztek volt meg. Itt tehát a velencei tanácsnak, mely vevén a magyar királyné levelét, április 7-én elrendelék, hogy két gályát gyorsan fölszereljenek, egy

¹⁾ Hogy az előadás nem valószínűtlen, arról a küküllői cseresnek mint királyi titkos jegyzőnek, később az esztergami érsek helytartójának szavahihetősége kezeskedik; de tudnak e dologról más egykoruak is, egyebek közt Cola Rienzi, ki 1350. augusztus 15-én a prágai érsekhez czeket írja: „Andream pro coronatione ipsius summum pontificem LX millia uncias auri vel citra pro coronationis mercede quereret et haberet.“ (Anjouk. dipl. Eml. II, 318.)

²⁾ „Qui prefatus rex (Andreas) eiusdem Johanne Regine, ad quam regnum Sicilie predictum ex successione clare memorie Roberti regis Sicilie aui sui pervenisse noscitur, vir existit.“

hónapra mindennel ellássanak; e két gálya siessen az apuliai partokra, ott a magyar királynét fölvegye, s a szlavoniai révek valamelyikébe átszállítsa. A föltámadás ünnepét Manfredoniában ünneplé még a királyné. Husvét másod napján aztán megérkeztek a nápolyi gályák, számszerint négy, melyeket Endre küldé édesanyja szolgálatára, és melyeken, valamint több más hajón a magyar királyné az Adrián átvitorlázott és épen elutazásának évfordulóján érkezett vissza fiai: Lajos király és István herceg örvendezésére haza.

Megértvén pedig a király és királyné az utat és módot, melyen Endre jogának a követség érvényt szerzett, igen megütköztek, hogy Siciliához való jogukat, mely Isten és igazság szerint őket megillette, pénzen kellett megvenniök.¹⁾

De nem volt más menekvés. Nehogy alkalmat nyujtsanak a gonoszok azon rágalomára, hogy a király fősvény, nehogy szószegéssel vádolják a magyar követeket: megengedték a fölségek a kikötött összeg megfizetését. Minthogy azonban a királyi kincstárban pénz nem volt, az adószedők hamarosan bejárták az ország megyéit, a király és királyné városait; a mondott összeget beszerzék és híven elküldék a pápai kamarának, remélvén, hogy Endre koronázása haladék nélkül, mint igérték vala, meg fog történni.²⁾

Csór Tamás ez olaszországi útjáról és avignoni követségéről részletest egyebet nem tudunk, hanem hogy VI. Kelemen pápa az ő kérelmére bucsúkat engedett a váci egyházmegyei bágyoni, keedei, az esztergami egyházmegyei suray és a veszprémi egyházmegyei csóri templomok számára, melyeket Tamás úr alapított és épített.³⁾

¹⁾ Úgy látszik, a nyitrai püspök ellen fordult e miatt a király neheztelése. Ő vissza is maradt Rómában, hol a sz. Demeter apátságával ruházták föl, míg a magyar királyi udvarban nem sok jót beszélhettek felőle. A pápa szükségesnek találta mentegető leveleket írni érdekében Lajos királynak és anyjának, és melegen ajánlotta nekik e „finom, ügyes és eszes“ embert. (Theiner, I. 1027. sz.)

²⁾ Theiner, Monum. Hung. I, 992. sz. — Anjouk. dipl. Eml. II. 41—44. 48. 49. számok. — Budai krónika. i. h.

³⁾ Theiner, Monum. Hung. I. 666. l. — Bágyon Nógrádmegyében Szirák közelében fekszik. — Keede valószínűleg a gömörmegyei Várgede vagy Kerékgede Kiatice), mely a pápai tizedjegyzékben (Vatik. m. Okirattár I/I. 216.) mint plebánia említetik. — Suray alatt talán a nográdmegyei Surány

Kedvezőn jellemzik e tények Tamásunkat, nemkülönben lipitai főispánkodását az, hogy alatta a lipitómegyei lelkészek az egyház jogai védelmére, valamint a vallásos élet emelésére kalandos egyesületet alkottak, melyet Csanád, esztergami érsek azzal az előjoggal erősített meg, hogy az egyházi javak bitorlóit kiközösítéssel és tilalommal sentenciázhatják meg, előre bocsátván mindig a kánoni megintést.¹⁾

A király szolgálatában és kegyében is mind magasbra haladt Tamás, kit 1353 óta mint a királyi ajtónállók mesterét találjuk az okiratok záradékában, s a következő évben mint ó-budai várnagyot említi a király. Az ó-budai vár a királynéé volt legalább ilyenül tűnik föl az III. Endre király halálakor, midőn Ágnes özvegy királyné a királypárti főurak gondozására bizza. Az ottani várnagyság, kivált azon időtől fogva, hogy Erzsébet királyné Ó-Budát igen kegyelte, ott Klarissza zárdát építtetett, Ó-Buda királyi várossá lett, kezd nevezetes hivatal, bizalmi város lenni. Előbb a Becse Gerger (Gergely) nemzetségből származott Töttös töltötte azt be, s valószínűleg közvetlen utódja lett Tamásnak, kit 1358-ban még az élők közt találunk.²⁾ De 1360-ban már nem élhetett, minthogy ez év május 27-én a királyi főajtónállói hivatalt fia, János, később egyuttal Győr és Komáromvármegyék ispánja viselte.³⁾

Jánoson kívül Tamás úrnak még két fiát ismerjük: Pétert és Mihályt.⁴⁾ Rólok, valamint ivadékokról oklevél-táraink késedelmes megjelenése miatt eddig még nem tudunk semmit. Petőről, a csőregi vár-

értendő, melyhez ma is Csőr nevű pusztája tartozik. Ez volt-e a Csőr nemzetség ősi birtoka, vagy a fehérmegyei Csőr, mely Csókakőhöz nem messze fekszik, adatok hián meg nem határozhatjuk. Csőr (Chaor, kétségkívül a dunántúli) egyébiránt már 1239-ben említették. (Hazai Okm. t. IV. 23.), s az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben mint plebánia előfordul.

Ki volt Csőr, Tamásunk nemzetségének őre, mikor élt? valamint a Csőr nemzetségről általában eleddig — sajnos — bővebb felvilágosítással nem szolgálhatunk.

1) Anjoukori Okm. t. V. 243. Lásd a kalandos egyletekről bővebben Századok, 1879. évf. 344. l. Dedek, A karthausiak, 83. l.

2) Fejér, CD. IX/II. 228. 320. 671. István herczeg is kegyeli Tamást, mert „ad propriam relationem“ meghagyja neki, hogy Marcaltői István özvegyét és fiait minden háborgatók ellen óltalmazza. (Hazai Okm. t. I. 207.)

3) Fejér, CD. IX/III. 156. IX/IV, 554.

4) Fejér, CD. IX/II. 339.

nagyról is csak annyit, hogy 1342-ben még élt ¹⁾, de 1354-ben már nincs róla emlékezés. Ugy tetszik, se neki, se Tamás fiának nem volt fiági maradéka, minthogy Lajos király 1373-ban Tamás fia, nagyságos János, királyi főajtónálló, győri és komáromi vármegye ispánja nemes leányait fiúsítja, azaz oly öröködési joggal ruházza föl, mintha fiúk volnának ²⁾, mit a király aligha teendett, ha ezen, a király és szent korona körül kiváló érdemeket szerzett család fiágon tovább gyarapodhatott volna.

*

Mindazt összegezvén, a mit Csór Péter fiáról, Tamásról tudunk, őt azon érdemes hazafiak sorába kell igtatnunk, kik a hazát a XIV. század elején dúlt zavarokból kimenteni, a jogot megillető székébe visszaültetni, a nemzet tekintélyét és jólétét előmozdítani törekedtek. Megérdemli, hogy nevét a Szécsenyi Tamások, a Köcski Sándorok, a Lipóci Demeterek, a Nagy-Martoni Pálok, Görgeiek, Garaiak, Kontok, Báthoriak, Lacfiak és Magyarok, szóval: a legjobb hazafiak nevével együtt említsük.

PÓR ANTAL.

¹⁾ Anjoukori Okmt. IV. 187.

²⁾ Fejér, CD. IX/IV. 489.